

Povijest masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću

Travizi, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:147530>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković»

Interdisciplinarni studij Kulture i turizma

ANTE TRAVIZI

**POVIJEST MASOVNIH MEDIJA U HRVATSKOJ U 20.
STOLJEĆU**

Završni rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković»

Interdisciplinarni studij Kulture i turizma

ANTE TRAVIZI

**POVIJEST MASOVNIH MEDIJA U HRVATSKOJ U 20.
STOLJEĆU**

Završni rad

JMBAG: 0303025454

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturna povijest Hrvatske

Mentor: prof. dr.sc. Slaven Bertoša

Pula, 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Ante Travizi, kandidat za prvostupnika kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

Pula, 10. travnja 2015.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. ŠTO SU MASOVNI MEDIJI?	3
2.1. Vrste masovnih medija	4
2.2. Masovni mediji u svijetu u 20. stoljeću	5
2.3. Masovni mediji u Hrvatskoj u 20. stoljeću.....	5
3. HRVATSKI TISAK U 20. STOLJEĆU	6
3.1. Hrvatski tisak do 1941.godine	7
3.2. Hrvatski tisak za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.)	11
3.3. Hrvatski tisak za vrijeme Jugoslavije	12
3.3.1. Slobodna Dalmacija	13
3.3.2. Glas Istre	14
3.3.3. Glas Slavonije	14
3.3.4. Vjesnik	15
3.4. Hrvatski tisak za vrijeme Domovinskog rata (1991.-1995.)	15
3.5. Hrvatski tisak u suverenoj i demokratskoj republici Hrvatskoj	17
4. RADIO U HRVATSKOJ U 20. STOLJEĆU	19
4.1. Rana Hrvatska radiofonija do 1941.	19
4.2. Radio Zagreb i lokalna radiofonija od 1945. do 1991.	21
4.3. Hrvatska radiofonija od 1991. do 2000.	23
5. POVIJEST HRVATSKE TELEVIZIJE U 20. STOLJEĆU	24
5.1. Počeci televizije u Hrvatskoj	25
6.2. Razvoj televizije u Hrvatskoj od 1960-ih do 2000. godine	26
6. INTERNET U HRVATSKOJ U 20. STOLJEĆU	29
7. ZAKLJUČAK	31
POPIS LITERATURE	33
SAŽETAK	34
SUMMARY	35

1. UVOD

Masovni mediji od dana kada su ušli u čovjekov život, postali su dio svakodnevice. Današnji svijet je nezamisliv bez njih. Masovnim medijima se posvećuje više vremena no ikad. Oni su postali dio ljudskih života, a razlog je čovjekova znatiželja. Da bi se moglo definirati kako su mediji postali uvriježeni u čovjekovom životu, bitno je znati kako je to sve počelo.

Cilj ovog rada je prikazati povijest masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Predmet istraživanja su povijesni događaji koji su obilježili nastanak i razvoj masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Hipoteza glasi da su povijesni događaji obilježili nastanak i razvoj masovnih medija u Hrvatskoj. Pomoćna hipoteza glasi da su nastanak i razvoj masovnih medija u Hrvatskoj obilježile političke prilike i neprilike. Spominju se društveni i tehnološki događaji koji su uvjetovali nastanku i razvoju masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Vrlo je bitno napomenuti društvene i tehnološke događaje jer bez njih nije moguće objasniti političke prilike i neprilike u Hrvatskoj u 20. stoljeću.

Riječ je o povijesnom istraživanju iz perspektive humanističkih znanosti. No, radi se o interdisciplinarnoj temi. Osim povijesne literature, koristi se literatura iz komunikologije i ostalih izvora poput zakona te Internet sadržaja (članci).

Metoda pretraživanja podataka je klasično pretraživanje i Internet pretraživanje podataka. Izvori podataka su sekundarni (bibliografije, bibliografski časopisi, službeni dokumenti). Nakon što su podaci prikupljeni metodom analize sadržaja i znanstvene spoznaje, podaci su klasificirani prema općoj klasifikaciji masovnih medija i općoj povijesnoj klasifikaciji povijesnih vremenskih razdoblja. Glavna metoda obrade podataka je povijesna metoda jer se prate povijesni događaji vezani za masovne medije u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Uz povijesnu metodu koristi se metoda kompilacije kojom su se preuzeli sadržaji iz različitih izvora da bi se utvrdila točna spoznaja. Komparativnom metodom se usporedio nastanak i razvoj pojedinih masovnih medija kroz društvene događaje. Metodom deskripcije se opisao razvoj masovnih medija i konkretni društveni događaj vezani za njihov nastanak i razvoj, a metodom klasifikacije klasificiran je razvoj masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću.

Tema rada sam odabrao zbog interesa o temi razvoja masovnih medija u Hrvatskoj te želje za radom na radiju. Istraživanje je opravdano jer trenutno ne postoji rad u Hrvatskoj koji se konkretno bavi masovnim medijima u Hrvatskoj u 20. stoljeću opisan kroz povijesne događaje.

Završni rad se, pored uvoda i zaključka, sastoji od pet poglavlja. U uvodnom dijelu se donosi metodologija istraživanja, a to su hipoteza, vrsta istraživanja, cilj istraživanja, predmet istraživanja, uzorak istraživanja te izvori i obrada podataka. U prvom poglavlju se definiraju mediji i masovni mediji, karakteristike, vrste te pojava masovnih medija u svijetu i u Hrvatskoj. U narednim poglavljima, masovni mediji su postavljeni kronološkim redom (od datuma izuma odnosno početka korištenja u Hrvatskoj). Drugo se poglavlje bavi Hrvatskoj od 19. stoljeća tijekom Narodnog preporoda koji je imao bitnu ulogu u hrvatskom jeziku i tisku pa sve do novog milenija. U trećem poglavlju se definira povijest radija u Hrvatskoj pritom misleći na radio Zagreb, lokalnu radiofoniju te razvoj radija tijekom političkih neprilika pa sve do kraja prošlog stoljeća. Četvrto poglavlje donosi televiziju njen izum i počeci za vrijeme Jugoslavije pa sve do osamostaljenja Hrvatske. Predmet posljednjeg poglavlja je Internet kao najnoviji masovni medij, koji je imao početak za vrijeme Domovinskog rata, njegov razvoj i inovacije pa sve do kraja prošlog stoljeća.

2. ŠTO SU MASOVNI MEDIJI?

Definiciju o medijima je najbolje započeti Zakonom o medijima koji ih definira kao: “(...) novine i drugi tisak, radijski i televizijski programi, programi novinskih agencija, elektroničke publikacije, teletext i ostali oblici dnevnog ili periodičnog objavljivanja urednički oblikovanih programskih sadržaja prijenosom zapisa, glasa zvuka ili slike. Mediji nisu knjige, udžbenici, bilteni, katalozi ili drugi nositelji objavljivanja informacija koji su namijenjeni isključivo obrazovnom, znanstvenom i kulturnom procesu, oglašavanju, poslovnoj komunikaciji, unutarnjem radu trgovačkih društava, zavoda i ustanova, udruga, političkih stranaka, vjerskih i ostalih organizacija, školska glasila, 'Narodne novine' Republike Hrvatske, službena glasila jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i ostala službena priopćenja, plakati, letci, prospekti i transparenti, te video stranice bez žive slike i druge besplatne obavijesti, osim ako ovim Zakonom nije drukčije napisano.“¹

Prema riječima autorice Zrinke Peruško, koja spominje medije s više aspekata, mediji su posrednici i institucije. „Medij (od latinskog *medius*, srednji, koji je između) je u svojem prvom značenju (u jednini) posrednik, onaj putem kojega se prenosi komunikacija. U tom značenju medij može biti i osoba (u paranormalnom kontekstu), no najčešće su to materijalni ili fizički nositelji komunikacije, na primjer papir, zvučni valovi, radiovalovi ili nosač zvuka (CD) (...). Masovni mediji su institucije koje zadovoljavaju potrebu društva za javnom komunikacijom u kojoj mogu sudjelovati svi pripadnici društva“.² Mediji funkcioniraju kao golemi živi organizam gdje je svaki element ovisan o ostalima. Dovoljno je da jedan podsustav zataji, time cijeli mehanizam ne radi na ispravan način.

Masovni mediji, odnosno skraćeno masmediji (*eng. mass media*) su mediji široke potrošnje i širokog dosega. Masovni mediji su postali najrasprostranjeniji način komunikacije institucija s javnošću, institucija s drugim institucijama te određena javnost s drugom javnošću. Masovni mediji su se pretežito počeli koristiti, ali i zloupotrebljavati u prošlom stoljeću. No, budući da tisak knjiga i novina također spada u masovne medije, možemo reći da su nastali izumom tiska 1455. od strane Johannesa Gutenberga. No, Kinezi su već u 3. stoljeću počeli rabiti rezbarene drvene ploče za umnožavanje tekstova.³ Masovno komuniciranje je počelo s

¹ Zakon o medijima, <http://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima> (4. travnja, 2015.)

² Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2001., str. 17.

³ Adria Screen – Povijest tiska, www.adriascreeen-tiskara.hr, (5. travnja 2015.)

novinama koje su jedan od najvažnijih masovnih medija uza sve teškoće s kojima se susreću kao što su pojava atraktivnijih masovnih medija (radio, televizija i internet).

Masovna komunikacija je jednosmjerna komunikacija, odnosno nema povratne sprege, a reagiranje primatelja na poruke masovne komunikacije se mjere čitanošću, gledanošću, slušanošću te komentiranjem i forumima⁴ (Internet). Prema tim kriterijima vrednuje se njihov utjecaj na mase. Bez oglašavanja masovni mediji ne mogu opstati pa se krug masovnog komuniciranja zatvara i prije nego što se uspije razmotriti njegova kvaliteta. Masovna komunikacija se ne može zbivati bez masovnih medija. Brz tehnološki razvitak utječe na promjene teorije o masovnim medijima.⁵

Naposljetku, može se reći da na pitanje što su masovni mediji nije moguće dati jednostavnu definiciju, već je potrebno raščlaniti kompleksnu društvenu prirodu i raznolikost. Temeljne podjele su donesene u sljedećem potpoglavlju.

2.1. Vrste masovnih medija

Mora se uzeti obzir da se u današnjem vremenu najveći dio ljudskih aktivnosti odvija uz upotrebu masovnih medija. Masovni mediji su toliko prisutni u svakidašnjem životu te ih se smatra vrlo važnim životnim aspektom. Danas je uporaba masovnih medija izraženija no ikada prije. Stoga se nameće pitanje kako su prijašnja društva uopće funkcionirala i kako danas čovječanstvo olako shvaća brz i lak pristup informacijama te to uzima „zdravo za gotovo“.

Autorica Zrinke Peruško razlikuje masovne medije „(...) prema vrsti ili sektoru (knjiga, tisak - novine, časopisi, film, televizija, radio, nosači zvuka i slike - video, CD, DVD), prema geografskoj razini i dosegu (lokalni, nacionalni, međunarodni), prema obliku vlasništva ili upravljačke kontrole (privatni, javni, državni, *community*, tj. asocijativni ili mediji trećeg sektora i prema bliskosti matici javnog i političkog mišljenja (*mainstream*) i alternativni mediji)“.⁶

⁴ Usluga na Internetu koja omogućava razmjenu mišljenja među sudionicima uporabom web preglednika.

⁵ Malović, S. Maletić, F. Vilović, G. Kurtić, N., *Masovno komuniciranje*, Golden marketing, Zagreb 2014., str. 57.-58.

⁶ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2001., str. 16.

Medijski sustav se sastoji od medijskih institucija i razvija se pod utjecajem određenih političkih okolnosti u svakoj zemlji i temeljem normativnih očekivanja ugrađenih u zakonodavni okvir. On je nacionalnog karaktera, odnosno definiran je i ograničen političkim granicama u kojima se razvija. Sadrži različite medijske sektore koji obuhvaćaju različite tipove organizacija: televiziju, izdavaštvo (odnosno tisak), radio i internet.⁷ Takav način klasifikacije masovnih medija je glavna vodilja ovog istraživanja i načina strukturiranja rada.

2.2. Masovni mediji u svijetu u 20. stoljeću

Iako su se neki od masovnih medija pojavili prije 20. stoljeća, njihova uporaba se jasno kristalizirala u 20. stoljeću. Tisak novina je već bio uvriježen 500-ak godina te se na taj način širila pismenost i obrazovanje čovjeka. Pojavom radija krajem 19. stoljeća dolazi do poboljšanja komunikacije i prijenosa informacije u odnosu na tadašnji tisak. Patent za radio drži Nikola Tesla koji je izmislio frekvenciju, a tada je to bilo definirano kao prijenos bežičnih podataka⁸. Radio se počeo koristiti u komercijalne i političke svrhe. Televizija, za koju možemo reći da ostaje najutjecajniji medij svih vremena, nastala je u svom prvom obliku već početkom 20. stoljeća, a svoj poznati oblik koji ima i dobila je sredinom prošlog stoljeća. Masovni medij najnovijeg datuma je Internet. Prvotna zamisao Interneta je bila prijenos informacija između vojnoindustrijskih kompleksa.⁹ Internet dobiva popularni današnji izgled tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća. Svi masovni mediji su kroz svoj životni ciklus u svim krajevima svijeta doživjeli razne promjene, modifikacije, uspone i padove..

2.3. Masovni mediji u Hrvatskoj u 20. stoljeću

U Hrvatskoj su masovni mediji počeli upotrebljavati koju godinu kasnije nego u ostatku svijeta. Prvenstveno jer kao neovisna zemlja nije ni postojala, tako da je više bila zaokupljena hrvatskim pitanjem. Pod tim se misli na političke neprilike koje su snašle Hrvatsku unutar Austro-Ugarske monarhije. Hrvatski tisak je je imao probleme u početku zbog nametanja talijanskog jezika za vrijeme Mletačke Republike. Potom su se događaji oko hrvatskoga tiska počele problematizirati jer je Hrvatska bila u Austro-Ugarskoj Monarhiji te se kao javni jezik nametao mađarski. Hrvatsko društvo je bilo nepismeno, neobrazovano i nerazvijeno. Međutim,

⁷ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2001., str. 18.

⁸ Izumi i patenti, <http://www.unt-genius.hr/hr/izumi-i-patenti.html> (2. travnja 2015.)

⁹ Povijest interneta, <https://loomen.carnet.hr> (7. travnja 2015.)

nakon završetka rata i raspada Austro-Ugarske pojavljuju se prvi suvremeni magazini bogati ilustracijama i fotografijama. Nakon Drugog svjetskog rata, tadašnja Jugoslavija, koje je Hrvatska bila dio, je bila u neslobodnom sovjetskom medijskom modelu¹⁰, a krajem 1960-ih počinju izlaziti moderni magazini po uzoru na zapadnu kulturu. Pri kraju prošlog stoljeća tisak je napredovao jer je Hrvatska postala neovisna zemlja te je mogla neometano krenuti u njegov razvoj. Stvorile su se posve drukčije novine i magazini raznolikog karaktera od kojih su neki zastupljeni i danas.

Radio u Hrvatskoj započinje pojavom Radio Zagreba koji je bio prva radijska postaja u jugoistočnoj Europi. Radio je ubrzo postao medij prihvaćen od strane javnosti. Netom nakon osnivanja Radio Zagreba, počelo je osnivanje lokalne radiofonije diljem Hrvatske. Naposljetku, probni program televizije u Hrvatskoj počinje 15. svibnja 1956. na obilježavanje 30 godina Radio Zagreba, emitiranjem programa talijanske stranice RAI 1. Također, korištenje televizije u političke i komercijalne svrhe je zaostajalo za svjetskim i europskim trendovima zbog nedostatka tehnologije. Internet je u Hrvatsku došao tijekom Domovinskog rata te je sporo napredovao. Međutim, nakon Domovinskog rata, razvoj Interneta u Hrvatskoj je bio u razini s ostalim zapadnim zemljama.

3. HRVATSKI TISAK U 20. STOLJEĆU

U zemljama Habsburške Monarhije novine su se pojavile oko sto godina nakon prvih listova u zapadnoeuropskim zemljama, jer tada Beču nije bilo u interesu da se unutar monarhije budi svijest o nacionalnosti manjih zemalja unutar nje. Prvi tjednik *Ephemerides Austricae Vindobonense* je bio tiskan 1703.¹¹ Novine na narodnim jezicima, tj. one koje su prethodile narodnom preporodu, trebale su pričekati još stotinjak godina do prvih pomaka. Nakon 1815. je vladao sustav koji je u Habsburškoj Monarhiji provodio Klemens Wenzel Lothar Metternich, kao odgovor na ideje Francuske revolucije 1789., koja je promicala građanske slobode i slobodu tiska. On je tvorac europske mirnodopske sigurnosti koja je trebala spriječiti nacionalizam i liberalizam. Prema riječima Metternicha, tri su događaja približila civilizaciju u nesigurnost i

¹⁰ Novak, B., Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005. str. 495.

¹¹ Isto, str. 29.

kaos: „pronalazak tiskarskog stroja, pronalazak baruta i otkriće Amerike, a tiskarstvo je olakšalo razmjenu mišljenja i ideja koje su se zato vulgarizirale“.¹²

Prvi pokušaji tiskanja novina u Hrvatskoj su bili mukotrpni, posebice jer je većina planiranih novina bila političko-kulturnog karaktera, što Beču nije odgovaralo. Većina hrvatskog naroda je bila nepismena što je stvaralo dodatni problem u buđenju nacionalne svijesti. U to vrijeme je bila na djelu opća cenzura i onemogućavanje pokretanja ikakvih listova izvan Beča.

Hrvatski narodni preporod, koji se dogodio u siječnju 1835., uzet je kao događaj izdavanja prvih novina na hrvatskom jeziku. Naravno, bilo je i novina prije toga, no to su bili više letci koji su kolali već od 16. stoljeća, a prvi sačuvan je na njemačkom jeziku o bitci na Mohačkom polju prema izvješću Krste Frankopana. Trenuci koji su prethodili razvoju novinarstva su *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* Ljudevita Gaja, netom prije narodnog preporoda te tiskanje *Novina horvatskih* (izlaze dva puta tjedno) i priloga *Danice* (jedanput tjedno) - tiskaju se u 720 primjeraka. U prvim člancima Gaj ističe i naglašava bitna nacionalna pitanja: odnos prema prošlosti, problem pravopisa i jezika te odnos prema mađarizaciji. Slobodno se može reći da *Novine horvatske* i *Danica* postaju simbol otpora mađarizaciji Hrvatske i glavno sredstvo širenja ideja.¹³ Narodni preporod je uspio ostvariti svoj prvotni cilj, a to je bilo buđenje svijesti i inspiriranje istomišljenika da pruže otpor te da se bore za svoju domovinu i jezik.

3.1. Hrvatski tisak do 1941.godine

Hrvatski tisak je ušao s velikim optimizmom u novo stoljeće jer se ideja o napretku širila svijetom pa tako i Hrvatskom. Novo stoljeće nagovještava ogromne promjene u sustavu, proizvodnji, načinu razmišljanja, komuniciranju te dolaskom novog naraštaja koji ukazuje na novi smjer, duh i metode budućih borbi.

Ulaskom u 20. stoljeće, u Zagrebu je tiskan *Dom* (15. prosinca 1899.), a vlasnik i izdavač bio je Antun Radić. Tvrdio je da onaj koji zna samo čitati, a nije učio, ne može napredovati te vladati samim sobom. „Zadaća Doma“ – naglašava Antun Radić – „bit će da spaja Hrvate, da

¹² Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 29.

¹³ Isto, str. 30.- 32.

ih doziva starom zajedničkom domu“, pa zaključuje: „U svemu ovome pomogao Bog u dobri čas.“¹⁴ Te iste godine u redakciji Hinka Cuculića u Rijeci počinje izlaziti dnevnik *Hrvatska sloga*. List su financirali dioničari *Primorske tiskare* koji su uređivanje lista ponudili Franu Supilu koje je svojom *Crvenom Hrvatskom* u Dubrovniku postigao da su Hrvati nakon pobjede nad „talijanašima“ i „srbokatolicima“ preuzeli vlast u gradskoj upravi. Supilo je tada i spomenuo da se treba braniti od Mađara te im ne dopustiti ulazak na naše more.¹⁵

Braća Antun i Stjepan Radić su osnovali Hrvatsku pučku seljačku stranku (HPSS) 22. prosinca 1904. Glasilo stranke bio je *Hrvatski narod*, list koji je izlazio jednom tjedno u Zagrebu, a izdavala ga je Hrvatska nakladna zadruga. Urednik je bio Svetimir Korporić. Drugo glasilo bila je *Hrvatska misao*, koju 1902. u Zagrebu izdaje Stjepan Radić sa svojim pripadnicima stranke. Naposljetku je uređuje sam. Već prije spomenuti *Hrvatski narod* smatran je stranačkim glasilom do kraja 1905., kad u upravu ravnateljstva nisu izabrani kandidati stranke, a ni Antun Radić. List prestaje biti glavno glasilo, a na njegovo mjesto privremeno dolaze *Hrvatske novine* iz Virja. Dana 15. rujna 1906. tiskan je ogledni primjerak *Doma* koji postaje glavne novine HPSS-a. U prosincu 1906. u Zagrebu počinje redovito izlaziti kao glavno glasilo stranke. U zaglavlju prvog broja su bile tiskane i programske poruke stranke autora Stjepana Radića: „Budimo svoji na svom, branimo složno hrvatski dom (...). Vjera u Boga i seljačka sloga“. Ti su slogani bili redovito tiskani da ih se konstantno podsjeća na moć naroda i pripadnost.¹⁶

Uoči objave Prvog svjetskog rata, banskom naredbom obustavljen je Tiskovni zakon, a novinarstvo podvrgnuto redarstvenoj i vojnoj preventivnoj cenzuri. Političke stranke su morale zalediti aktivnosti, a stranački tisak obustavljen u svim hrvatskim zemljama unutar Monarhije. Ostali su samo *Obzor*, *Novosti* i *Jutarnji list*, podvrgnuti ratnoj cenzuri. Većina informativnog tiska je ili bila zabranjena ili bi tijekom narednih godina bila obustavljena, najčešće zbog antiaustrijske, antitalijanske ili antimadžarske propagande, ovisno o lokaciji naših gradova. Na početku rata *Riječke novine* odlučno podržavaju hrvatstvo u Rijeci, što je bilo u sukobu s interesima talijanskih autonomaša i s mađarskim aspiracijama u Rijeci na Hrvatsko primorje.¹⁷

Krfskom deklaracijom je utvrđeno od strane Jugoslavenskog odbora i srpske vlade da se nakon završetka rata stvori zajednička država sa Srbijom, koja treba biti ustavna,

¹⁴ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 54

¹⁵ Isto str. 55.

¹⁶ Isto, str. 65.-66.

¹⁷ Isto, str. 95.

demokratska i parlamentarna monarhija, uz ravnopravnost triju naroda. No, tu dolazi do sukoba između ideje Supila koji je predlagao federalistički pristup te Pašića koji je bio za centralistički pristup. Supilo je upozoravao da Pašić radi za Veliku Srbiju, a istovremeno je bio optužen kao „hrvatski separatist i protivnik jugoslavenske ideje“. Umro je 25. rujna 1917. u Londonu, u bolnici.¹⁸

U kasno proljeće 1917. je opet pokrenut politički život u Hrvatskoj. Obnovom rada političkih stranaka vraćaju se i njihova glasila. Vraćaju se informativni listovi, još bogatiji s vijestima o političkoj aktivnosti stranaka i razmišljanjima o budućnosti Hrvatske. U Zagrebu počinje opet izlaziti *Hrvatski pokret* (glasilo Hrvatsko-srpske koalicije) i *Hrvatska država* (glasilo Starčevićeve stranke prava). Bliski konac Prvoga svjetskog rata i raspad Austro-Ugarske stavlja Zagreb u središte nacionalne politike i hrvatskog tiska. Izlaze nestranački informativni listovi zajedno s novima. Broj stanovništva se povećao za oko desetak tisuća, mijenja se socijalna struktura te se gradu daje neki novi ritam. Nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije i završetka rata, Hrvatska ulazi u suverenu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba.¹⁹

Ulaskom u novu državu Hrvatska je izgubila svoj povijesni državno-pravni identitet. Čak i dvije godine nakon raspada Austro-Ugarske, ostala je na snazi cenzura kakva je bila u Austro-Ugarskoj (prema banskim propisima od 27. srpnja 1914.). Tu se već dobro mogao naslutiti smjer hrvatskog tiska, a i njegove moći unutar države. Počela je politička okupacija Hrvatske, koja je bila provođena od strane vojnog režima srpske vojske odnosno regenta Aleksandra Karađorđevića. Obustavljeno je izlaženje glasila Stranke prava *Hrvatska* te Radićev *Dom*. Sustav je zabranio većinu novina, a to su: *Radničke novine*, *Narodna obrana*, *Jugoslavenska njiva*, *Banovac*, *Sretan dom*, *Dom*, *Škola*, *Obzor*, *Hrvat*, *Jugoslavenski Lloyd*, *Istiba*, *Plamen*. Naposljetku, sustav je udario i po Radićevom *Domu* koji je tada imao najveći broj primjeraka (oko 40 000).²⁰

Manifestom kralja Aleksandra od 6. siječnja 1929. ukinut je Vidovdanski ustav i Narodna skupština te je sva vlast prešla u kraljeve ruke. Petar Živković je postao predsjednik vlade te zapovjednik kraljeve garde. Proglas o uvođenju diktature kralja Aleksandra morali su objaviti svi informativni listovi. Njegovi zakoni su ukidali svaku nacionalnu ravnopravnost i svaku slobodu izražavanja ako nije bila u skladu s kraljevom vladavinom. Hrvatski tisak, a i sama zemlja, našli su se u uvjetima sličnima fašističkoj vladavini u Italiji, a kasnije i Hitlerovoj

¹⁸ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 98.-99.

¹⁹ Isto, str. 106.

²⁰ Isto, str. 120.

Njemačkoj. *Narodni val* koji je bio dnevnik seljačke politike, objavio je u broju od 24. siječnja 1929. odredbu „Ministarstva unutrašnjih dela o zabrani lista“. Ta odredba bila je upućena Mačeku koji je bio glavni urednik. Dana 27. siječnja izlazi novi dnevnik HSS-a zvan *Slobodni glas*. Marija Radić je bila glavni izdavač, a javnosti se obratila riječima kako će *Slobodni glas*, uvijek braniti i zastupati slobodu čovjeka, jer bez te slobode ne može biti ni socijalne pravde, a gdje nje nema, nema ni čovječnosti.²¹ *Slobodni glas* će također doživjeti sudbinu *Narodnog vala*. Nakon 1929., HSS više nema svog dnevnog lista te njegovu političku ideju nastavlja zastupati politički tjednik *Dom*.²²

„Hrvatska je 26. kolovoza 1939. ponovno dobila samoupravu. Vladko Maček postao je potpredsjednikom u beogradskoj vladi Dragiše Cvetkovića koja je za bana Banovine Hrvatske imenovala dr. Ivana Šubašića, a za podbana sveučilišnog profesora dr. Ivu Krbeka, a 1. rujna započeo je Drugi svjetski rat.“²³ Većina listova će u Banovini Hrvatskoj doći pod udar strogih Zakona o štampi i Zakona o zaštiti države. Biti će zabranjivani ili će djelovati s ilegalnom notom. Koncem 1940. trajno je zabranjen „Hrvatski narod“, a Budak i još 25 ustaških aktivista bit će uhićeni. Nakon zabrane pokreću tjednik „Hrvatska zemlja“ koji je odmah bio ukinut nakon izlaska prvog broja. Međutim, netom nakon zabrane već prije spomenutih listova, utvrđeno je da Zakon o štampi treba odložiti. Najavljivani politički zakoni trebali su omogućiti uspostavu novog državnog ustrojstva i omogućiti izbore za Sabor i ravnopravan izbor za centralni parlament. No, međutim, sve veće tenzije, opasnosti i nesigurnosti stvorile strah od većih demokratskih sloboda, posebice za lijeve društvene snage u društvu. Vlast Cvetković-Maček je sve teže i teže uspijevala držati pod nadzorom te se počinju otvarati koncentracijski logori gdje su se ubijali komunisti i antifašisti. Potom su se zabranili radnički sindikati koji su bili pod utjecajem komunista, što je dovelo do raznih štrajkova i prosvjeda. Bunili su se i desno orijentirani studenti nezadovoljni načinom na koji HSS rješava hrvatsko pitanje.²⁴

Maček je pokušavao zadržati neutralan odnos Jugoslavije prema Njemačkoj i Italiji i u tome je u početku uspijevaio. Bio je skloniji povezanosti s Rusijom. No, Mussolini je težio za hrvatskom obalom, ali je htio i saveznika na Balkanu. U to vrijeme je jačao Ante Pavelić, budući poglavnik NDH-a, koji je tražio pomoć da svrgne vlast u tadašnjoj Banovini Hrvatskoj.

²¹ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 165.

²² Isto, str. 162.-165.

²³ Isto, str. 199.

²⁴ Isto, str. 203.-206.

3.2. Hrvatski tisak za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.)

Jačanjem Pavelića i ustaških dužnosnika, svrgnuta je tadašnja vlast te uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska. Novonastala država je proglašena 10. travnja 1941. godine. Na isti dan je Ivo Bogdan, kasniji vršitelj dužnosti ravnatelja Hrvatske informativne službe, dobio zadatak da preuzme cjelokupnu štampu. Preuzeo je sva veća tiskarska poduzeća. "Tipografiju" je preuzeo prijašnji dopisnik *Jutarnjeg lista* Petar Petković iz Dubrovnika. Veliki broj ljudi iz redakcije je ili nestalo ili doslovno besposleno čekali nove šefove. Naposljetku, pojavio se novi šef imenom Matija Kovačić, koji je bio bivši urednik *Hrvatskog lista* iz Osijeka.²⁵

Cenzura je donekle bila ukinuta, jer su dužnosnici smatrali da određeni novinari još ne znaju pisati. Jednostavno, moralo se paziti što se piše i koga se veliča na koji način. Slična politika bila je i poslije u Jugoslaviji.

Službeni dnevnik NDH bio je *Hrvatski narod*. No, list je nosio oznaku 2. godine izlaženja, što ukazuje da se nastavlja na istoimenu tjednik koji je Mile Budak tiskao početkom ožujka 1939. Na prvoj stranici je crvenim slovima tiskana glavna vijest: "Proglašenje Nezavisne Države Hrvatske". Uz vijest se prvi put pojavila i slika poglavnika dr. Ante Pavelića.²⁶

Drugi list koji su pokrenule vlasti NDH bio je *Novi list*. Prvi broj tiskan je 29. travnja 1941. U uvodu novinar ističe da će redakcija „uložiti svu svoju ljubav, svu svoju spremu, svu volju da doprinese izgradnji Nezavisne Države Hrvatske“.²⁷ Glavni urednik bio je Ante Oršanić. List je predstavljen kao informativnog karaktera te je izlazio dva puta dnevno, na 24 stranice srednjeg formata. List 19. studenoga 1941. mijenja ime u „Nova Hrvatska“ te izlazi do kraja vladavine NDH.

Političko usmjerenje novinarstva u NDH djelovalo je prema ideološkim stajalištima Pavelića i ustaškog pokreta. Tvrdio je da je najveći neprijatelj hrvatske slobode bila tvorevina Kraljevina Jugoslavija te da je ovo jedini način funkcioniranja ovakve države. Zbog ostvarenja te ideje Pavelić je bio vezan za Mussolinija i Hitlera te on kao diktator nije imao nikakvog utjecaja na Hitlerove i Mussolinijeve odluke. Pavelić je postao ulog u ostvarivanju Mussolinijevih ambicija da Italiji pripoji što više jadranske obale i unutrašnjosti zemlje. Hitler

²⁵ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005. str. 264.-265.

²⁶ Isto, str. 267.

²⁷ Isto, str. 278.

je, naravno, veću prednost dao svom talijanskom partneru, no nije zaboravljao na Pavelića kao vjernog saveznika.

Tijekom rata, dok su Njemačka i Italija napredovale u Europi i Japan na istoku, u Europi je došlo do antifašističkih pokreta i ideja koje su nastojale ugušiti nacističku tiraniju koja je harala svijetom poput virusa. Hitler je bio svjestan opasnosti takvih ideja te je izdao dekret pod naslovom *Nacht und Nebel* (Noć i magla). U njemu se naređuje da se za kaznena djela protiv *Reicha* ili okupacijskih vlasti primjenjuje smrtna kazna.²⁸ Na području Hrvatske, odnosno Jugoslavije, u ovom slučaju, raste antifašistička svijest i ideologija za konačno nacionalno i socijalno oslobođenje.

3.3. Hrvatski tisak za vrijeme Jugoslavije

Zagreb je prvih dana nakon završetka Drugog svjetskog rata bio bez dnevnog tiska. Jedine novine koje su se tiskale su bile *Slobodna Dalmacija*, koja je preko cijele naslovne stranice imala naslov “Zastava slobode vije se nad Europom – noćas u 12,01 prestala su neprijateljstva”.²⁹

U isto vrijeme dolazi do zataškavanja žrtava Bleiburga i Križnog puta. Kod Bleiburga se predalo više od 95.000 vojnika NDH, slovenskih domobrana, srpskih i crnogorskih četnika. Na početku, namjera svih postrojbi je bila predati se Englezima, no Englezi su ih po nalogu trebali vratiti natrag Jugoslavenskoj armiji. Kolona koja je preživjela Križni put se kretala od austrijsko-slovenske granice pa sve do Makedonije. Dio zarobljenika bio je ubijen kod Maribora i Dravograda. Broj žrtava nikad nije bio precizno određen, a ta tajna nije ni doprla do hrvatskih medija. Novinar Bogdan Radica je u knjizi *Hrvatska* iz 1945. zabilježio kako o toj temi nisu htjeli pričati ni u Zagrebu, ni u Beogradu. Urota šutnje i strah od otvaranje rasprave bili su efikasni.³⁰

Tisak za vrijeme Jugoslavije je u početku imalo fazu obnove te su se počela tiskati nova glasila, a već 60-ih je Hrvatsko tiskarstvo doživjelo procvat tiskajući razne časopise i novine po uzoru na zapadnu kulturu. Naravno, poštovala se ideologija socijalizma i veličalo bratstvo i

²⁸ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 330.

²⁹ Isto, str. 426.-427.

³⁰ Na istoj stranici.

jedinstvo, a razmirice su nastale nakon smrti Josipa Broza Tita pa sve do početka Domovinskog rata. U sljedećim potpoglavljima će biti primijenjen drukčiji pristup, baziran na određenim glasilima koja su bila tiskana kroz taj period. No, ulaženje u kronološki pregled bi zahtijevalo mjesta kao jedan posebni završni rada pa su glasila odabrana po popularnosti i po geografskom kriteriju. Ideja je prikazati najčitanija glasila iz Istre, Dalmacije, zagrebačkog područja te Slavonije odnosno iz svih regija Hrvatske.

3.3.1. Slobodna Dalmacija

Razvitak ovih novina počeo je još u ratnim danima. Split je oslobođen 1944., a već u listopadu se seli redakcija s Visa u Split. Prvi broj *Slobodne Dalmacije* se tiska u Splitu 1. studenoga 1944. Zanimljivo je što je naklada trebala biti reducirana zbog nedostatka papira pa izlazi tri puta tjedno. Nakon rata, nije se bitno mijenjao opseg i organizacija. Također su izlazile tri puta tjedno, a nedjeljom je javnost mogla uživati u čak četiri stranice (ostalim danima na dvije). *Slobodna Dalmacija* je kroz naredne godine napredovala i bila popularna u Dalmaciji. Njeno poduzeće je 70-ih godina bilo opremljeno najsuvremenijim višebojnim novinskim *offsetom*³¹, kvalitetnim poslovnim prostorom i vlastitom distributivnom mrežu na području Dalmacije. Također je izlazio tjednik *Nedjeljna Dalmacija*. U svom dugom životnom ciklusu, Slobodna je sedam puta mijenjala glavu lista, format i grafički izgled u skladu s tehničkim uvjetima. Godine 1984. prelazi na manji format lista, dajući joj nove sadržaje i žurnalističke forme. Privlači nove suradnike, angažira komentatore i kolumniste iz raznih sredina i društvenih klasa. List postaje svestrani medij i zapažen poligon raznih mišljenja, pogotovo tijekom 1989. i u danima uoči demokratskih promjena u Hrvatskoj.³² Slobodna Dalmacija je kao glasilo uživala veliku popularnost u Dalmaciji.

³¹ Poseban način tiskanja koji se danas najčešće koristi.

³² Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str 842.-843.

3.3.2. Glas Istre

Odluku u pokretanju ratnog lista *Glas Istre*, donijelo je antifašističko rukovodstvo Istre 10. ožujka 1943. u Karojbi. Prvi urednik bio je Ante Drndić, a najzaslužniji za pokretanje lista bio je Ljubo Drndić. Glas Istre je bio dio antifašizma u jednom od presudnih trenutaka njegove povijesti. Također je bio izraz i dio borbe za oslobođenje od fašizma uoči povijesnih pazinskih odluka o priključenju Istre matici zemlji i ujedinjenju s Hrvatskom. Prvi „Glas Istre“ je pripremljen 1943. Poznat je dio priloga iz *Vjesnika*, broja koji je izašao 30. kolovoza 1944: „Kod Istrana živa je želja da dobro upoznaju jezik svog naroda, od kojeg su ga fašisti decenijama odvrćali. Oni se trude da taj jezik upoznaju preko štampe. Kako je lijep naš hrvatski jezik! To je najljepši jezik na svijetu.“³³

Poslije je, točnije od jeseni 1969., *Glas Istre* bio u suradnji s *Novim listom* iz Rijeke. Ta je suradnja bila početak potpunog osamostaljivanja *Glasa Istre*, što je bio početni san i regije i redakcije. Oba glasila su se tiskala u Rijeci, no ta tiskara je kasnila i nije bila tehnološki opremljena kao *Slobodna Dalmacija* u tom periodu³⁴. Odluka o izgradnji poslovnog prostora za novu tehnologiju je donesena 1979., a izgradnja unesena u plan ZO Rijeka od 1981. do 1985. Program se nije ostvario zbog gospodarske krize 80-ih godina. Razvitak je bio obustavljen. Urednici dvaju listova su se mijenjali kroz prošlo stoljeće. Ključan trenutak se dogodio 9. travnja 1989. kada je izašao prvi broj *Nedjeljnog Glasa Istre*, a netom prije toga se povećao i broj sportskih vijesti s istarskog područja.

3.3.3. Glas Slavonije

Glas Slavonije je tiskan na Papuku kao ratno glasilo Narodne fronte Jugoslavije, a list izlazi u Osijeku od oslobođenja 1945. Prvi urednik je bio Mato Opić, a nakon njega list potpisuje Jozo Milošević. Naklada se tiskala na strojevima predratne Građanske tiskare. To je bilo jedino glasilo u Slavoniji tijekom socijalističke Jugoslavije. Posebnost ovog glasila je bila što se posvećivao problemima u poljoprivredi. List se također i angažirao u osnivanju seljačkih radnih zadruga. Na početku 80-ih godina, novine se još tiskaju na starom srednjem formatu i

³³ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 346., 840.

³⁴ Isto, 592.

pomoću stare tehnologije.³⁵ Nisu pratili trend modernizacije koji je bio u tijeku s ostalim novinarskim kućama.

3.3.4. Vjesnik

Građani Zagreba su mogli čitati *Vjesnik* već od 12. svibnja 1945.; bio je to prvi hrvatski poslijeratni dnevnik. Bio je velikog formata na četiri stranice, a stranica je bila podijeljena na šest stupaca. Njegovo puno ime je bilo „Vjesnik narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske“.

Početakom 1974. list je obogaćen posebnim izdanjem za radnike na privremenom radu u inozemstvu. To izdanje ima posebnu redakciju u Zagrebu i Frankfurtu gdje se dnevno tiska. Urednici tog izdanja su bili Miroslav Matovina, Vlado Bojkić, a poslije Ante Šeparović. Imao je nakladu od 8.000 primjeraka.

Vjesnik se osuvremenjuje s potrebama vremena. Prva stranica donosila je udarne teme dana, a prvi stupac zauzima redakcijski komentar. Potom su slijedile kronike događaja, zatim komentari iz zemlje i svijeta, zbivanja u zemlji, regijama i gradu Zagrebu. List je bio bogat prilozima s velikom nakladom koja je sredinom 80-ih godina dostigla broj od oko 100.000 tiskanih primjeraka.³⁶ Kroz naredne godine unutar Jugoslavije, jačao je nacionalni ponos suprotstavljenih strana, točnije Hrvatske i Srbije.

3.4. Hrvatski tisak za vrijeme Domovinskog rata (1991.-1995.)

U Jugoslaviji su nastale tenzije nakon smrti Josipa Broza Tita, a to se posebice osjećalo 1989., par mjeseci prije demokratskih izbora 1990. To je razdoblje u kojem je hrvatska politika i novinarstvo djelovalo sukladno demokratsko-nacionalnom programu. Promjene u zraku su se osjećale, a dotadašnji režim gubi utjecaj i polako nestaje, a političkim reformama Hrvatska želi ući spremna u novo razdoblje. Diljem cijele države događali su se manji incidenti koji nisu bili političkog karaktera, no bili su simbolični da dolazi kraj Jugoslavije. Godine 1990. dogodio se sukob između mladog kapetana Dinama, Zvonimira Bobana koji je napao „milicajca“ zbog nasilnog ponašanja tadašnje policije prema navijačima Dinama. To je bilo na utakmici Dinamo-

³⁵ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str 845

³⁶ Isto, str.431., 853.

Crvena Zvezda. Bobanov potez je bio simboličan trenutak koji se vodi kao početak raspada Jugoslavije.³⁷ Također, jedan od sportskih događaja koji je bio simboličan je bio u Argentini 1990., kada je Jugoslavija osvojila svjetsko prvenstvo u košarci. U trenutku slavlja jugoslavenske reprezentacije, iz publike je dotrčao čovjek srednjih godina s hrvatskom zastavom. Vlade Divac, koji je po narodnosti bio Srbin, uzeo je zastavu i maknuo je. Taj trenutak će ga progoniti jer je to prekid prijateljstva s košarkašem Draženom Petrovićem, a mediji su opisivali taj događaj kao degradiranje Hrvatske, a u Srbiji ga se veličalo kao heroja. Tenzije su bile sve veće.³⁸

U međuvremenu, na vlast su došle nekomunističke stranke u većini republika, no Jugoslavija još postoji. Osnovana je HINA (Hrvatska izvještajna novinska agencija), odlukom Vlade 26. srpnja 1990., sa sjedištem u Zagrebu. Prva vijest HINE je emitirana iste godine u kolovozu, a odnosila se na stajalište hrvatske Vlade o srpskoj autonomiji. HINA je ubrzala svoj opći servis emitiranja vijesti te je počela emitirati vijesti na engleskom i njemačkom jeziku, s dodatnim priložima o kulturi, obrazovanju i sportu.³⁹

Počela je tzv. „puzajuća“ okupacija Srbije pobunom Srba uz pomoć i zaštitu garnizona JNA. Proširila se na Liku, Kordun, Baranju, dio Slavonije i zapadni Srijem. Pisali su novinari sisačkog *Jedinstva* o pobuni srpskih ekstremista 27. lipnja 1991. Izvješćivali su iz Dvora na Uni, Kozibroda i Gline. Došlo je do oštrog napada srpskih medija preko novina *Politika*, koje su tvrdile da „ustaše“, pritom misleći na sve Hrvate, oformljuju svoju ustašku državu te da ne misle pregovarati s njima. Milošević i JNA su vodili mirovne pregovore s Europskom zajednicom, a tisak je ukazivao na njihove jasne namjere. Hrvatska nije na vrijeme predvidjela planove i provociranje Miloševićeve politike.⁴⁰

Otvorena agresija na Hrvatsku je počela u srpnju 1991. Mora se odati počast hrabrim novinarima i reporterima koji su bili na fronti te izvješćivali javnost preko radija, televizije i novina. Posebnu ulogu je imala HINA koja je domaće i svjetske medije izvješćivala o ratnim događajima. „Glas Slavonije“ se uređivao, tiskao i distribuirao dok je na Osijek padalo tisuće bombi koje su nanijele velika oštećenja na upravnoj zgradi, tiskari i uredništvu. Sve skupa je sudjelovalo 50-ak djelatnika koji su dostavljali novine po gradskim skloništimama i na prvoj crti

³⁷ Dinamo - Crvena Zvezda, <http://www.politikaplus.com/novost/78462/dinamo-crvena-zvezda-neodigrana-utakmica-bila-je-uvod-u-domovinski-rat>, (7. travnja 2015.)

³⁸ Košarkaško prvenstvo u Argentini, <http://www.tportal.hr/sport/kosarka/176837/Evo-zasto-je-Drazen-prekrizio-Divca.html>, (7. travnja 2015.)

³⁹ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 1010.

⁴⁰ Isto, str. 1010., 1014.-1015.

bojišnice. Postojao je niz novinara i reportera koji su bili dio tzv. Okruglog stola te bili djelatnici svih medijskih kuća. Veliki dio nagrada za najbolje novinarske radove su dobivali brojni ratni izvjestitelji. Nagradu Novinar godine dodijeljena je Žarku Plevniku za izvješća hrvatskoj i svjetskoj javnosti o ratnim zbivanjima u Slavoniji i Baranji. HND je dodijelio i posebno priznanje svim hrvatskim novinarima koji su poginuli u ratu. Predsjednik HND-a Ante Gavranović istaknuo je: „Pucnjevi u hrvatske novinare bili su pucnjevi u istinu, i pokušaj neprijatelja da tu istinu zataška. Profesionalni i novinarski poriv vodili su ove novinare u prve borbene redove“.⁴¹

Većina novinskih kuća je izvještavalo tijekom napadanja diljem zemlje. *Dubrovački vjesnik* se tiskao pod agresorskim granatama koje su padale na Dubrovnik i na južnu bojišnicu. Bilo je pogođeno i uredništvo samog lista te je arhiv bio uništen uz svu redakcijsku tehniku i vozni park. No, ni u tim uvjetima, *Dubrovački vjesnik* ne prestaje izlaziti. U Dalmaciji su na prvoj crti bojišnice bili novinari i dopisnici iz *Slobodne Dalmacije*. Uprava *Slobodne* je nastojala da list stigne u opkoljeni Dubrovnik i ostale dalmatinske gradove i otoke koji su bili pod blokadom mornarice JNA.⁴²

Rat je trajao do 12.11. 1995. (Erdutski sporazum)⁴³ kada je Hrvatska osloboditeljskim akcijama „Bljesak“ i „Oluja“ bila oslobođena i teritorijalno ujedinjena. No, već i prije završetka rata na tržištu su se pojavili novi tiskovni mediji. Godine 1993. počinje se tiskati novi tjednik pod imenom „Feral Tribune“. Između 1993. i 1994. tiskaju se tjednici i polumjesečnici *Hrvatski pravopis*, *Vijenac*, *Zdravi život*, *Bumerang*, *Arkzin*, *Novi omanut*, *Hrvatski obzor*. Na medijsku pozornicu vraćaju se humoristično satirični listovi, studentski listovi te mnogobrojna vjerska glasila, posebice katolička.

3.5. Hrvatski tisak u suverenoj i demokratskoj republici Hrvatskoj

Po završetku rata Hrvatska je počela tiskati razne dnevne, tjedne i mjesečne novine. Ponovno su se pojavili studentski listovi poput *Homo Volans*, dvotjednik za sveučilište, kritiku i razgovore koji izlazi u Zagrebu 1. ožujka 1996. godine. Glavni urednik je bio Valerij Jurešić. *Studentska panorama* isto izlazi kao dvotjednik od 9. studenoga 1996. Glavni urednik je bio

⁴¹ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str 1028.

⁴² Isto, str. 1024.-1026.

⁴³ Erdutski sporazum, www.snv.hr, (5. travnja 2015.)

Nikola Bušljeta. Savez studenata u Zagrebu izdaje „Studentski list“ 21. listopada 1996. Studenti iz Splita izdaju *Dišpet* koji izlazi 1. prosinca 1997. Bile su aktualne novine političkog karaktera poput *Nacionala*. Glavni urednik je bio, a poslije i vlasnik, Ivo Pukanić. U Splitu Joško Kulušić pokreće tjednik *Dalmatinske novine*, a uredništvo ga je predstavilo kao „novine za Splićane i Dalmatince“. Od 27. studenog 1995. godine izlazi hrvatski prvi znanstveno-stručni časopis za medije i novinarstvo *Medijska istraživanja*. Glavna urednica je bila Nada Zgrabljic.⁴⁴

U Hrvatskoj nakon Domovinskog rata su počela izlaziti mnogobrojna vjerska glasila, posebice katolička. Neki od listova su: *Glas koncila*, *MI – List Mladih*, *Glasiilo katoličke mladeži*, *Mali koncil* te *Kana – Kršćanska obiteljska revija*.⁴⁵ Uz već prije spomenute popularne listove poput *Vjesnika*, *Slobodne Dalmacije*, *Glasa Istre* i *Glasa Slavonije* počeli su izlaziti listovi lokalnog karaktera. Počinje izlaziti *Karlovački list* u suradnji s *Novim listom*. Glavni urednik je bio Tihomir Ivka. Krajem 1998. godine nastaje *Zadarski list*, a glavni urednik postaje Ivica Marijačić. Na tržište dolazi *Jutarnji list* koji počinje izlaziti 6. travnja 1998. godine. Glavni i odgovorni urednik je bio Tomislav Wruss, a list se tiska u nakladi od 100 000 primjeraka.⁴⁶

Zadnje godine prošlog stoljeća, Hrvatsko novinarsko društvo je predalo Ustavnom sudu molbu za žurno odlučivanje o prijedlogu pokretanja postupka za ocjenu ustavnosti čl. 18. Zakona o unutarnjim poslovima. Riječ je o članku koji je omogućavao ministru unutarnjih poslova da nad građanima, ali i novinarima, provodi policijski nadzor. Novinari su te godine bili izloženi pritisku sigurnosnih službi. Bili su prisluškivani, praćeni i uhićivani, a redakcije su bili pretresane. Novinarske kuće su se našle u krizi. U financijskom rasulu je bio „Tisak“ koji je ostao bez financijskih sredstava. Po prvi put u povijesti, grad Zagreb je ostao bez novina.⁴⁷ Dana 22. i 23. travnja 1999. godine, radnici „Tiska“ su blokirali izlaze iz tiskara u kojima su tiskani *Vjesnik*, *Jutarnji list*, *Sportske novosti* i *Večernji list*. Na taj način su, radnici „Tiska“ htjeli upozoriti Vladu na golemu pljačku koju je sustav tolerirao. „Vjesnik“ i Hrvatske tiskare su 5. ožujka 1999. godine donijele odluku o spajanju tih poduzeća u jedinstveno trgovačko društvo „Vjesnik d.d.“⁴⁸ U razdoblju nakon osamostaljenja, Hrvatska je, pored svih problema napredovala u stvaranju medijskog sustava.

⁴⁴ Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 1036.-1037.

⁴⁵ Isto, str. 1037.

⁴⁶ Isto, str. 1038.

⁴⁷ Isto, str. 1045.

⁴⁸ Isto, str. 1045.

4. RADIO U HRVATSKOJ U 20. STOLJEĆU

Radio spada u najstariji elektronički medij na svijetu. Riječ radio je postala temeljem za brojne buduće riječi koje se vežu uz bežično prenošenje zvuka. Radio je medij koji odašilje informacije te okuplja slušatelje.⁴⁹ „Poruka ili sadržaj odaslan putem radija, razmjenjuje se u zajednici i dijeli se unutar nje, a to se zbiva prema nekim prihvaćenim pravilima kolektivnog života zajednice, po njezinu pristajanju na određenu raspodjelu uloga i društvene moći.“⁵⁰ Radio se može definirati, kao i druge masovne medije, prema utjecaju na političku, društvenu, ekonomsku ili kulturnu aktivnost, s obzirom na potrebe publike ili javnosti.. Radio je još uvijek nezaobilazan medij te je sveprisutan. Svakoj dobnoj skupini omogućuje grupnu identifikaciju i integraciju u određene društvene skupine te im pruža osjećaj neovisnosti i slobode.⁵¹ Slušanje radija dio je masovne kulture, načina ponašanja koje su prihvatili milijuni ljudi našeg doba, što znači da su i sadržaji radija također proizvodi masovne kulture

4.1. Rana Hrvatska radiofonija do 1941.

Po uzoru na ostale svjetske i europske trendove, dvadesetak uglednih i obrazovanih Zagrepčana, uglavnom sveučilišnih nastavnika i inženjera, okupilo se oko ideje osnivanja prvoga radioamaterskog kluba. „Dana 15. travnja 1924. osnovali su Radioklub Zagreb. Za predsjednika je izabran Oton Kučera, a za tajnika dr. Dušan Maruzzi.“⁵² Klub je već pri početku okupio tristotinjak članova. Članovi su se sastajali na Markovu trgu broj 9 i to u svrhu razmjenjivanja informacija, iskustva i znanja. Sugrađani su u šali zaposlenike radija nazivali „ljudima s ugrijananim mozgovima“, što se odnosilo na slušalice. Nakon osnivanja kluba, sljedeći korak je bio časopis pod nazivom „Radio šport“. Bio je to veliki iskorak jer je vezano za radio postojala samo strana literatura. Časopis je nudio informacije i upute vezane za izradu prijmnika i nabavu dijelova i programskih rasporeda prvih emitiranja u Europi. Nakon užurbanih priprema za početak emitiranja, Radio Zagreb oglasio se u eteru 15. svibnja 1926. u

⁴⁹ Mučalo, M., *Radio u Hrvatskoj*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002., str. 3.

⁵⁰ Zgrabljic-Rotar, N., *Radio – Mit i informacija, dijalog i demokracija*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2007., str. 21.

⁵¹ Na istoj stranici.

⁵² Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., str. 132.

20 sati i 30 minuta. Započelo je prvo radijsko emitiranje u ovom dijelu Europe. Program je započeo himnom „Lijepa naša“ koju je na klaviru odsvirao Krsto Odak. Čast za prvu najavu programa pripala je spikerici Boženi Begović.⁵³

Početkom 1930. prvi se put javlja zajednički program ljubljanskog, beogradskog i zagrebačkoga radija pod emisijom „Nacionalni sat“. „Zagreb, Ljubljana i Beograd moraju duhovno postati jedno, a to je pravi smisao i jezgra našeg jugoslavenskog narodnog ujedinjenja. Ovoj ideji treba da posluži i radiofonija u najširoj svojoj primjeni. Radiofonija to i čini“⁵⁴, pisale su zagrebačke „Novosti“ od 28. siječnja 1930. Unatoč burnim političkim događajima unutar države, Radio Zagreb je i dalje djelovao izvanvremenski, ostajući bez političkog stava. Narodno kazalište je pod budnim okom promatralo razvoj Radio Zagreba jer su postali konkurenti na način što je Radio Zagreb pružao radijsku dramu, a kazalište se bojalo da će izgubiti svoje gledatelje. Na kraju je dogovoren sporazum 1934. te su odredili vrijeme emisija kako ne bi jedni drugima smetali.⁵⁵

Kraljevina je u to vrijeme bila u političkoj krizi oko mogućeg ratnog sukoba, a Radio Zagreb je i dalje emitirao program koji se sastojao od glazbe, kratkih vijesti, savjeta za kuhanje, jezičnih tečajeva i sl. No, pod utjecajem ostalih vanjskih političkih faktora, nova uprava je preuzela Radio Zagreb 1. svibnja 1940. Prema izvješću Radio-Zagreba iz kolovoza 1940., svaki petnaesti Zagrepčanin je posjedovao radijski prijamnik pa je Zagrebačka direkcija brojila 35.491 pretplatnika. Najbrojniju grupu su činili privatnici poput inženjera, časnika i liječnika koji su imali prijavljene uređaje. Popularnost radija se može iščitati iz podataka da su 184 gostionice imale prijavljene uređaje.⁵⁶

U Europi se već ratovalo, a radio još uvijek nije imao emisije političkog karaktera. No, svečanost potpisivanja pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu su prenosile sve tri radijske postaje u Kraljevini. Netom nakon toga, uslijedio je državni udar i Hitlerova naredba za napad na Beograd. Njemačko ratno zrakoplovstvo je napalo Beograd (6. travnja) i ušutkalo njegovu radijsku postaju, a potom je istu sudbinu dočekao i Radio Ljubljana. No, dana 10. travnja 1941. uz podršku nacističke Njemačke i fašističke Italije u Zagrebu je preko Radio Zagreba Slavko Kvaternik proglasio novonastalu Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH).⁵⁷

⁵³ Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., str.139.-140.

⁵⁴ Isto, str. 152.

⁵⁵ Isto, str. 152.

⁵⁶ Isto, str. 159.

⁵⁷ Isto, str. 160.

4.2. Radio Zagreb i lokalna radiofonija od 1945. do 1991.

U listopadu 1945. počeo je izlaziti novi časopis pod imenom „Radio Zagreb“ koji se tiskao dva puta tjedno. Na naslovnici prvog broja je bio književnik Vladimir Nazor koji je tada bio predsjednik Narodnog sabora Hrvatske. Tada je i nastupila cenzura, a većinom se slušala emisija „Iz bratskog Sovjetskog Saveza“ subotom navečer. Cenzura je najviše utjecala na crkvenu glazbu, a glazbene želje su ostavljene u programu unatoč svih primjedbi. Zanimljivo je da je iste godine emitirana prva emisija pod imenom „Želje slušača“. Tijekom 1948. proizveden je prvi jugoslavenski radijski „narodni„ prijamnik marke Kosmaj koji je uvelike pomogao distribuciji radijskih prijamnika. Radio je bio i dalje najzastupljeniji izvor informacija, a samim time i vrlo važan instrument za promicanje ideologije. Godine 1951. na području Federativne Narodne Republike Jugoslavije emitirao se program ukupno 15 postaja, a deset godina kasnije je uspostavljena podjela na osam matičnih. U lipnju iste godine uvedena je samostalna informativna emisija „Radiodnevnik“, u trajanju od 20.00 do 20.30 sati, koja je predstavljala napredak u osuvremenjivanju informativnog programa. Emisija je predstavljala partijsku ideologiju, ali je istovremeno bila i iskorak u samostalnosti uređivanja informativnih emisija. Napretkom radiofonije, 1953. se osniva „Radio Sljeme“, prva lokalna postaja namijenjena Zagrebu i njegovim stanovnicima. Dnevno trajanje programa je bilo četiri sata, a sadržaj je bio „lakše“ i zabavnije tematike. Zbog svog lakšeg sadržaja, bio je žrtva partijskih ideologa koji su tvrdili da utječe na obnovu kapitalizma te poplavu malograđanštine. No, to nije omelo rad radija.⁵⁸

„Drugi program“ Radio Zagreba je osnovan programskom reformom 1963./64. Počeo je s emitiranjem 4. travnja 1964., a zamišljen je da bude na istom tragu kao i „Radio Sljeme“ koji je bio zabavnog i sportskog karaktera, rasterećen programskih obveza. S dolaskom televizije, utvrđena je „Radiotelevizija Zagreb“. U svibnju 1969. krenula je emisija pod imenom „Taxi za Babilon“. Ta emisija je svojim inovativnim stilom dobila na popularnosti jer je bila početak moderne radiofonije. Uvedene su reportaže uživo, ponekad s terena, komunikacija je bila ležernija, a uvedeni su i poznati džinglovi, glazbene *top* ljestvice i sl.⁵⁹

⁵⁸ Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., str. 296.-297.

⁵⁹ Isto, str. 298.

Lokalna se radiofonija razvijala pod kontrolom i uz pomoć Radio Zagreba. Lokalne radiofonije su se osnivale u Splitu i Rijeci, a zatim u Puli (1961.) te Zadru (1968.). Radijski povjesničar Nikola Vončina je smatrao se da će osnivanje manjih radijskih postaja unaprijediti komunikaciju i predstavljati poticaj razvoju manjih ruralnih sredina te da će se uspostavom lokalnih postaja u Vukovaru (1957.), Vinkovcima (1958.), Petrinji (1960.), Kninu (1962.) i Karlovcu (1962.) planirano provesti dehomogenizacija Hrvatske, jer je bila riječ o gradovima koji su se kasnije najviše spominjali u Domovinskom ratu.⁶⁰ Radijska postaja nije mogla biti osnovana od strane privatnika, već društveno-političke zajednice te radne i samoupravne organizacije. Tijekom 70-ih u Hrvatskoj je osnovano više od pedeset takvih postaja. Većina postaja je bila osnovana od strane sveučilišta, poduzeća, centara za obrazovanje i kulturu i škola. Zanimljivo je da su nastajali i ilegalni radiji. Riječ je bila o odašiljačima malih snaga kućne izrade. Radiji su najčešće emitirali, glazbu, poruke, čestitke, želje i oglase. To je bio zabavan, ali i istovremeno opasan hobi koji je javnosti bio simpatičan. No, vlasti su ubrzo oformile inspektorat kojem je bio cilj pronaći „ilegalce“ te oduzeti im opremu.⁶¹

Osamdesetih godina je došlo do gašenja i umiranja lokalne radiofonije. Malene i tehničke neadekvatne radijske postaje su se suočile s političkom i gospodarskom krizom. Na snagu je došao Zakon o informiranju iz 1982. koji je imao desetak članaka vezanih za razvitak radiofonije u Hrvatskoj, ali ti ciljevi nikada nisu bili ostvareni. Jedan od ciljeva je bio pomaganje lokalnim stanicama, no od toga nije bilo ništa. Lokalna postaja „Radio 101“ u Zagrebu je počela s emitiranjem 1984. zajedno s radijom u Zlatar Bistrici, Zaprešiću i na otoku Braču. Već prije spomenuti Zakon je progovorio o reklamnim sadržajima u programu. Članak 82. navodi: “Ukupno trajanje ekonomsko propagandnih sadržaja nije smjelo prijeći petinu ukupnog programa“. Do 1985. reklame su nosile do 18% ukupnih prihoda.⁶²

Lokalna radiofonija je polagano slabila. Centar radijske moći je bio Radio Zagreb zajedno s lokalnim radijskim centrima razmještenima u svim većim hrvatskim gradovima.⁶³

Tijekom 80-ih godina dolazilo je do tenzija, a lokalna radiofonija se pokazala izuzetno vrijednom u ratu koji je uslijedio nakon raspada Jugoslavije.

⁶⁰ Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., str. 298.-299.

⁶¹ Isto, str. 299.-300.

⁶² Isto, str. 303

⁶³ Isto, str. 303.

4.3. Hrvatska radiofonija od 1991. do 2000.

Već u travnju 1991. Ministarstvo informiranja je donijelo naredbu prema kojoj su lokalne radijske postaje morale preuzimati i ponovno emitirati glavne informativne emisije Hrvatskog radija. Učestalost zračnih napada ubrzo je radijske postaje koje su bile u ratom zahvaćenom području prebacila u podrumske prostore. Programi su prešli na tzv. klizno emitiranje, što je značilo da su dotadašnji programi ukinuti, a eter je oslobođen samo za hitne obavijesti i novinarska izvješća. Svi radijski programi su postali ratni programi koji su izvješćivali s terena i pomagali civilima. Ponosno mjesto u ratnoj radiofoniji pripala je „Radio Vukovaru „ koji je mjesecima slao potresna izvješća o borbenim akcijama. Spomenut ćemo legendarnog radijskog voditelja Sinišu Glavaševića koji je ubijen krajem 1991. na Ovčari. Agresija od 1991. do veljače 1992. rezultirala je prekidom gotovo 80% odašiljačkih objekata HRT-a. Većina je bila okupirana, oštećena ili u potpunosti razorena. Radio Sljeme je raketirano dva puta, Psunj pet puta, a Srđ čak sedam puta.⁶⁴

Većinski sadržaj radijskog emitiranja su bile kratke vijesti koje su se često i ponavljale. Postojala su danonoćna dežurstva kako bi se novinari iz bilo kojeg dijela Hrvatske mogli izravno uključiti u program. Glazba je imala veliki utjecaj na podizanje morala i stvaranje empatije. U početku voditelji nisu znali da li puštati borbene, tužne ili sretne pjesme. Međutim, događaji i atmosfera u državi su kreativno utjecali na glazbenike koji su se udruživali bez obzira na stil glazbe. Poznata je pjesma Tomislava Ivčića „Zaustavite rat u Hrvatskoj“ koja je bila premijerno emitirana 12. kolovoza 1991. Ubrzo je pjesma dobila i englesku obradu kako bi bila razumljiva svijetu, a spot je preuzela Eurovizija te je bio emitiran na CNN-u. Vjerojatno najpoznatija pjesma tog perioda je pjesma „Moja domovina“ koju je otpjevao Hrvatski *Band Aid* s oko 150 izvođača. Veliku ulogu je imala i pjesma Marka Perkovića Thompsona „Bojna Čavoglave“ koja je bila agresivnijeg tona, upućena agresorima i hrvatskim ratnicima za podizanje morala.⁶⁵

Hrvatska je primljena u Ujedinjene narode u svibnju 1992., no to nije dovelo do kraja rata, jer su neki dijelovi zemlje još bili okupirani. Rat je jenjavao, ali poslije su uslijedile hrvatske akcije „Bljesak“ i „Oluja“ koje su vratile okupirane dijelove zemlje te time okončale rat. Međutim, u radiofoniji je vladala neizvjesnost i očekivanje zakona. Nestrpljivo su se čekali uvjeti i zakoni. Prvi Zakon o telekomunikacijama je usvojen u lipnju 1994., kojim su regulirane

⁶⁴ Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., str 304.-305.

⁶⁵ Isto, str. 310.

telekomunikacijske usluge. Radijsku postaju nisu smjele osnovati političke stranke, tijela državne uprave, osnivači društva, već hrvatski državljani. Ministarstvo pomorstva, prometa i veza je raspisalo natječaj 1995.⁶⁶ U natječaju su se našli gradovi u kojima su već postojale radijske postaje, a morale su konkurirati za frekvenciju. Kriteriji za odlučivanje su bili nejasni, a odbijeni kandidati se nisu mogli sporiti na sudu. Takvi događaji su stvarali štrajkove i javna okupljanja protiv političara, zbog iskorištavanja političke moći. Oduzeta je koncesija Radiju 101 i dodijelila se Radio Globusu. Međutim, „Stojedinica“ je bila kritički raspoložena prema vlasti, a imali su snažan utjecaj na javnost. Program je prešao na već poznato „klizno“ emitiranje, a nezadovoljstvo je kulminiralo 21. studenoga velikim okupljanjem na Trgu bana Josipa Jelačića. „Radio 101“ je naposljetku nastavio s emitiranjem, a ugovor o koncesiji je potpisan 4. studenoga 1997. U svega pet godina od donošenja Zakona o telekomunikacijama, broj se radijskih postaja u Hrvatskoj gotovo udvostručio.⁶⁷

Uoči kraja 20. stoljeća, medijska se slika stabilizirala. Početkom srpnja 1999. donesen je novi Zakon o telekomunikacijama koji je propisivao uvjete u skladu smjernica Europske unije. To je bila podloga za ulazak stranog hrvatskog kapitala u hrvatski telekomunikacijski sektor.⁶⁸ Novi je zakon trebao urediti sva pitanja iz područja radija i televizije, a par godina nakon uslijedile su i promjene istoimenog zakona.

5. POVIJEST HRVATSKE TELEVIZIJE U 20. STOLJEĆU

Riječ televizija je općeniti naziv za skup tehnologija koje omogućuju snimanje, emitiranje i prijem pokretnih slika. „Televizija (grč. tele = daleko + lat. visio = viđenje, gledanje): a) skup tehnologija koji omogućuje prijenos i emitiranje slike i pripadajućeg zvuka putem električnih ili elektromagnetskih signala, b) sadržaj koji se prenosi električnim ili elektromagnetskim putem, c) industrija koja proizvodi i emitira televizijske programe, d) masovni medij koji podrazumijeva postojanje institucije i tehnologije s pomoću kojih se televizijski sadržaji pružaju širokoj, heterogenoj i široko rasprostranjenoj publici, e) često se koristi i kao druga riječ za televizijski prijemnik, televizor.“⁶⁹ Televizija je masovni medij s više lica koji istovremeno podrazumijeva i određenu instituciju i tehnologiju. Kad se spominje televizija, spominje se i film kao njen brat blizanac; iako slični po svojim karakteristikama,

⁶⁶ Mučalo, M., *Radio – medij 20. stoljeća*, Uriho, Zagreb 2010., 310.-312.

⁶⁷ Isto, str. 319.

⁶⁸ *Razvoj radija i televizije*, <http://www.hrt.hr/> (10.ožujka, 2015.)

⁶⁹ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str. 141.

razvijali su se u drukčijim smjerovima. Televizija je vrlo brzo postala nezaobilazan medij, bilo to kod kuće, prijatelja ili javnih objekata. Televizija je skup tehnologija te medij koji prenosi sliku i zvuk, za razliku od radija koji prenosi samo zvuk. Spomenuti ćemo povijest televizije u svijetu. Prvi koji je uspio dobiti televizijsku sliku je bio škotski inženjer John Logie Baird koji je koristio mehanički sustav temeljen na Nipkowljevom disku. Baird je prvu televizijsku sliku ugledao na uređaju koji je konstruirao i nazvao ga televizor. To je učinio na način da je prenio sliku iz jedne sobe u drugu. Iste godine, Baird je predstavio „noćovizor“, tj. uređaj koji je koristeći infracrvene zrake mogao snimati u mraku te je tako osnovao prvu televizijsku tvrtku na svijetu - Television Limited.⁷⁰ „Noćovizor“ nije nikad bio u potpunosti priznat od strane britanske vlade za doprinos tijekom drugog svjetskog rata. Tek 2014. dobiva počasno mjesto u „SMPTE“ (*Society of motion picture and television engineers*).

5.1. Počeci televizije u Hrvatskoj

Povijest televizije u Hrvatskoj je neraskidivo povezana s poviješću Hrvatske Radiotelevizije (HRT-a). Riječ je o prvoj javnoj televiziji u Hrvatskoj. Na početku je to bila samo radijska ustanova, no to se mijenja 1956. na 30. obljetnicu Radio Zagreba. Za osnivanje televizije u Zagrebu velike zasluge pripadaju tadašnjem direktoru Radio-Zagreba Ivanu Šiblu koji je odmah pružio potporu skupini entuzijasta oduševljenih novim medijem. Na Sljemenu je proradio prvi televizijski odašiljač u tadašnjoj Jugoslaviji. Reemitirao je program talijanske televizije RAI 1. Za početak televizije u Hrvatskoj zasluge pripadaju dvjema francuskim tvrtkama koje su besplatno posudile opremu. Tvrtka CSF (*Compagnie generale de Telegraphie sans fil*) je posudila odašiljač i uređaje za prijenos programa, a tvrtka CFTH (*Compagnie Francaise Thomson-Houston*) dvije kamere i studijske uređaje.⁷¹ a 7. rujna te iste godine televizijski se prenosi početak Zagrebačkog velesajma koji je otvorio Josip Broz Tito. Zanimljivo je, ali i možda smiješno, što je televizor bio postavljen na jednog zgradi na Trgu Republike (današnji Trg Bana Jelačića). Godinu dana nakon toga, Televizija Zagreb prenosi nogometnu utakmicu Jugoslavija-Italija. Mladen Delić je ušao u povijest kao prvi komentator koji je prenosio utakmicu na domaćem terenu, a godinu dana ranije je prenosio utakmicu između Engleske i Jugoslavije, uživo iz Londona, za televizijske gledatelje. U siječnju 1958. emitirana je prva televizijska drama Kreše Novosela pod imenom „Potraga za nestalim“. Također, iste se godine televizijski studiji sele u Šubićevu ulicu, a redakcija Informativnog

⁷⁰Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str.148.

⁷¹ Matković, D., *Televizija – igračka našeg stoljeća*, AGM Zagreb, 1995., str. 264.

programa ipak ostaje u zgradi Radio Zagreba u Jurišićevoj ulici.⁷² U sljedećim desetljeću došlo je do tehnološkog napretka televizije, a i do razmirica država unutar Jugoslavije.

6.2. Razvoj televizije u Hrvatskoj od 1960-ih do 2000. godine

Već početkom 60-ih godina Radiotelevizija Zagreb (RTZ poslije mijenja ime u Hrvatska radiotelevizija odnosno HRT) je naišao na prvu prepreku jezičnog karaktera u Jugoslaviji. Budući da se televizija prenosila diljem zemlje, televizijski program je trebao biti uspostavljen na osnovi teritorijalne i jezične podjele. Slovenci razumiju hrvatski, ali ne u potpunosti kao što su to mogli sunarodnjaci iz Srbije ili BiH. Druga prepreka je bila centralistički način proizvodnje sadržaja, a posebno informativno-političkog programa. Ljudi su bili neskloni baviti se događajima i informacijama o događajima koji nisu u njihovoj republici. Nakon čuvenog Titovog govora na splitskoj rivi u svibnju 1962., izvršen je pritisak na nacionalne televizijske studije da se bave pretežito događajima i problemima koji se tiču pojedine sredine. Taj mudar potez popuštanja i otvaranja „ventila“ pokrenuo je val novih informativno-političkih emisija.⁷³

Godine 1962. počinje s radom novi studio u Radničkom domu u Šubićevoj, a RTZ nabavlja prvi magnetoskop i sljedeće godine emitira prvu magnetoskopski snimljenu emisiju. Godine 1964. RTZ dobiva Drugi i Treći program. RTZ je rastao i pokušao biti u tijeku prateći svjetske tehnološke trendove, pa je 1966. uz tehničku podršku RAI-ja prvi put emitiran program u boji. Međutim, prvi prijenos u boji koji je RTZ realizirao samostalno bio je „Festival zabavne glazbe“ u Opatiji 1968.⁷⁴

Najpoznatija televizijska serija tog doba je „Naše malo misto“ (1969.-1970.). Serija je snimljena po istoimenoj knjizi Miljenka Smoje u režiji Danijela Marušića i snimatelja Branka Blažine. Serija se odnosi na događaje i likove u malom dalmatinskom mjestu koje prati zabavne i smiješne zgode starijeg „dotura“ Luigija, školovanog u Padovi, te njegove „djevojke“ Bepinu koja ga kroz cijelu seriju moli da se ožene. Naravno, osim njih radnja prati i ostale karizmatične likove poput Roka Prča, jednog od glavnih likova, koji od konobara postaje cijenjeni član partije. Tu su još i načelnik, Anđa Vlajina, Cervantes, velečasni, Domeniko i dr. Serija je poprimila odlične kritike, pogotovo u Dalmaciji i Istri, prvenstveno zbog dijalekta i povezanosti

⁷² Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str. 152.

⁷³ Matešić, E., *Kratke forme za dugo sjećanje*, Meandarmedia, Zagreb, 2001., str.47., 48.

⁷⁴ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str. 153.

s pričom. Zbog toga, bilo je kritika iz cijele države, a druga sezona je prikazana tek nakon dugog promišljanja. Najprije je zamišljeno da budu 33 epizode, a naposljetku ih je bilo samo 13.⁷⁵

Godine 1972. počinje redovno emitiranje Drugog programa. Na televiziji počinju honorarno raditi likovni umjetnici koji su pratili suvremena istraživanja na području tehnoloških i likovnih inovacija. Dalibor Martinis i Sanja Iveković svojim su radovima unaprijedili tadašnju kvalitetu telopa⁷⁶ i donijeli im onaj dah suvremenosti i svježine.. Martinisovi telopi su možda čak bili i suviše moderni za tadašnje doba i nečitki jer su dizajnerskog tipa, a bilo je oko 700.000 nepismenih, tako da je odlučeno za današnji klasični logotip.⁷⁷

Krajem 70-ih, odnosno 10 godina nakon uspješne serije „Naše malo misto“, Miljenko Smoje opet oduševljava sa serijom „Velo misto“ koja prati dogodovštine ljudi grada Splita. Radnja se događa od početka 20. stoljeća pa sve do završetka Drugog svjetskog rata. Serija se vrti najviše oko „baluna“, točnije povijesti kluba „Hajduk“, tadašnje države te zgoda i karakternih osobina stanovnika grada Splita. Uz „Velo misto“ poznate su serije „Prosjaci i sinovi“ (1971.) Ivana Raosa te „Gruntovčani“ (1975.) autora Kreše Golika.⁷⁸

Daljnijim razvojem i sofisticiranijim programima te sve većim utjecajem televizije na život javnosti, računalni se dizajn pokazao ključnim u stvaranju ikoničkih slika na osnovi kojih se određuje pozicija u prostoru i vremenu. Računalna tehnologija je nudila razne mogućnosti u pogledu tipografije i tretmana slike. Nova generacija mladih dizajnera je usvajala nova sredstva izražavanja te svojom brzinom, svježinom i neviđenim rješenjima navela stariju generaciju da ustupi svoja radna mjesta. Bilo je jednostavno. Stariji nisu pratili razvitak tehnologije te su ga promatrali sa skeptičnim pogledom; mladi su ga objeručke prihvatili i iskoristili. Tada su bile popularne „špice“, koje su bile elektronički kinetizirani telopi koji su sadržavali samo naslov emisije koji se u formi beskonačne trake vrtio pred očima gledatelja. Stvorili su se i *jinglovi*⁷⁹ koji su već u svijetu bili popularni. Tada su glazba i slike uz manje truda, novca i vremena dobivale forme koje su već bile provjerene i prema kojima su gledatelji imali određeni stav.⁸⁰

⁷⁵ Naše malo misto, <http://www.imdb.com/> (8. travnja 2015.)

⁷⁶ Telop je statična slika emitirana na monitoru, TV-u, kino-projektoru.

⁷⁷ Matešić, E., *Kratke forme za dugo sjećanje*, Meandarmedia Zagreb, 2001., str. 63.

⁷⁸ Velo Misto, Prosjaci i sinovi, Gruntovčani, <http://www.imdb.com/> (8. travnja 2015.)

⁷⁹ Kratke pjesme ili određeni ritam koji se koriste u marketinške svrhe.

⁸⁰ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str.150.

Već 29. lipnja 1990. RTZ se preimenovala u Hrvatsku radioteleviziju, a u studenom iste godine se izdvojila iz JRT-a. Rat je izbio 1991., a prouzročio je prekid veza s bivšim centrima moći koji su usporavali razvoj RTZ-a. Našavši se pred novim ikonografskim i ideološkim obilježjima, grafičari i redatelji su mogli na monumentalan način prikazati znakove i simbole nacije u ikonografskoj slobodi države u nastanku. Prva špica koja je u potpunosti sadržavala obilježja hrvatske nacionalnosti je bila rad Miroslava Šuteja iz 1991., uz pomoć Tomislava Mikulića.⁸¹ Tijekom Domovinskog rata uništeno je 80% odašiljača, a programi su emitirani s rezervnih lokacija većinu vremena. Okupatorske snage su zauzele odašiljače Belje, Ličku Plješivicu i Čelavac te preko njih počeli emitirati program Televizije Beograd. Dio Hrvatske nije mogao primati program HRT-a, ali emitiranje nije prekinuto. Tijekom cijelog Domovinskog rata HRT je jednom imao prekid emitiranja i to kada je napadnut i oštećen odašiljač na Sljemenu. Prekid je trajao nekoliko minuta. HRT je u domovinskom ratu uspješno ispunio svoje zadaće. Program se gotovo emitirao bez prekida, a privremene mikrovalne veze su postavljane u najtežim uvjetima i improviziranom opremom. Omogućile su trajnu vezu središnjeg centra u Zagrebus centrima u Rijeci, Osijeku i Splitu. Emitirane su i snimke što su ih donosili brojni amateri.⁸²

HRT je primljena u siječnju 1993. godine u punopravno članstvo Eurovizije, tj. međunarodne organizacije za razmjenu programa, vijesti i drugih oblika suradnje između zemalja članica.⁸³

Od 1997. radijski i televizijski programi HRT-a također se emitiraju u digitalnoj tehnici preko satelita za cijelu Europu. Dva međunarodna programa, radijski Glas Hrvatske i program za iseljenike na HRT4, emitiraju se u cijeloj Europi i šire, posebno u zemljama s velikim brojem hrvatskih iseljenika, kao što su Australija te Sjeverna i Južna Amerika. Hrvatski radio emitira i tri posebna internetska programa.⁸⁴ Na samom kraju 90-ih, u špicu *Dnevnika*, tada još uvijek omiljene emisije u nekonkurentnom hrvatskom televizijskom eteru, uvedena je novina u identitetu koja obilježava Hrvatsku u svijetu. Uvedene su dvije crvene kocke koje pri svojem otvaranju pružaju pogled na zemaljsku kuglu. Autor Boris Ljubičić je uveo trend s „kockicama“ koje su se najviše proslavile 1998. nakon osvajanja trećeg mjesta na Svjetskom nogometnom

⁸¹ Matešić, E., *Kratke forme za dugo sjećanje*, str. 177.-178.

⁸² Matković, D., *Televizija – igračka našeg stoljeća*, AGM, Zagreb, 1995., str. 268.-270.

⁸³ Povijest HRT-a, <http://www.hrt.hr/326/povijest/povijest-hrt-a-2> (12. ožujka 2015.).

⁸⁴ Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011., str. 150.-152.

prvenstvu u Hrvatskoj.⁸⁵ HRT, kao javna televizijska kuća u Hrvatskoj, drži monopol na ulasku u novo stoljeće.

6. INTERNET U HRVATSKOJ U 20. STOLJEĆU

Internet je novi masovni medij dok novine, radio i televizija spadaju pod tradicionalne masovne medije. Internet sadrži *portale*⁸⁶ kao reakciju na novine, radijske emisije i televizijske sadržaje. On objedinjuje sve medije i donosi više informacija i sadržaja od pojedinačnih nabrojanih medija.⁸⁷ Internet je konvergentni medij. Riječ konvergencija⁸⁸ se elaborira u kontekstu tehnoloških promjena u okvirima industrije informacija i komunikacija te se nerijetko shvaća tek kao proces razvoja tehnologija koji omogućava smještanje različitih medijskih funkcija unutar jednog uređaja, odnosno, veže se uz povezivanje različitih oblika digitalnih informacija (teksta, zvuka, slike, videa i sl.) i mehanizama njihove dostave (televizija, telekomunikacije, potrošačka elektronika i sl.) do krajnjih korisnika.⁸⁹

Ideja u uvođenju interneta⁹⁰ u Hrvatskoj se rodila krajem 1991. godine točnije 3. listopada kada je osnovano koordinacijsko tijelo za uspostavu hrvatske edukacijske mreže. Domovinski rat je već bio u tijeku od Uskrša iste godine (31.3.1991.)⁹¹. Koordinacijsko tijelo se sastojalo od niza znanstvenika i profesora sa sveučilišta i instituta. To su bili : Darko Bulat (Institut Ruđer Bošković), Ivan Marić (Sveučilišni računski centar - Srce), Velimir Vujnović (Sveučilišni računski centar - Srce), Ljubimko Šimičić (Prirodoslovno matematički fakultet) i Predrag Pale (Fakultet elektrotehnike i računarstva). Ministarstvo znanosti i tehnologije je osnovalo Croatian Academic and Research Network (CARNet).⁹²

CARNet je osnovan zbog organiziranja mreže koja će omogućiti komunikaciju svakom znanstvenom radniku ili studentu sa svim znanstvenim radnicima u Republici Hrvatskoj i

⁸⁵ Matešić, E., *Kratke forme za dugo sjećanje*, str. 178.

⁸⁶ Portali objedinjuju informacije iz većeg broja online izvora

⁸⁷ Zgrabljic-Rotar, N., *Digitalno doba – masovni mediji i digitalna kultura*, Sveučilište u Zadru, 2011. str.40.

⁸⁸ Označava promjene u načinima dostavljanja medijskih sadržaja, ali ona opisuje i prateće društvene i kulturne transformacije.

⁸⁹ Konvergentni medij, http://www.ericsson.com/hr/etk/novine/kom0408/17_19.pdf (8. travnja 2015.)

⁹⁰ Pod terminom internet misli se na globalnu javnu dostupnu mrežu koja obiluje podacima i informacijama.

⁹¹ Domovinski rat, <http://www.domovinskirat.hr/> (8. travnja 2015.)

⁹² Povijest CARNet-a, , http://www.carnet.hr/o_carnetu/o_nama/povijest_carneta (2.travnja 2015.).

cijelom svijetu. Dakle, iz priloženog se vidi da nastanak interneta u Hrvatskoj nije bio uvjetovan političkim neprilikama. Osnovan je zbog akademskih razloga, a prve ustanove spojene na internet su bile ustanove u kojima su radili članovi koordinacijskog tijela za osnovu CARNet-a.⁹³

CARNet je počeo s radom te postao prvi hrvatski pružatelj internetskih usluga.⁹⁴ Usluge je pružao svim građanima Hrvatske. U studenom 1992. godine uspostavljena je prva međunarodna komunikacijska veza koja je CARNet-ov čvor u Zagrebu povezala s Austrijom. Tada je Hrvatska postala dio svjetske računalne mreže internet. Tijekom 1992. nabavljena je prva oprema i izgrađena jezgra CARNet mreže. Čitava se mreža spajala na internet preko Austrijske mreže.

Zasigurno je CARNet htio približiti svijetu situaciju koja je vladala u Hrvatskoj, tj. Domovinski rat. To je bilo sada moguće pošto se Hrvatska povezala s Austrijskom mrežom te na taj način povezala sa zapadom. Internet je to omogućavao prijenos situacija u zemlji jer je najbrži i najdostupniji medij. Htjela se prikazati situacija te na taj način upozoriti svijet o ratnoj situaciji.

U prvim mjesecima 1993. godine međunarodna organizacija „Internet Assigned Number Authority“ (IANA) je odobrila CARNET-u internetsku .hr domenu. U listopadu 1994. godine CARNet počinje održavati prve tečajeve o internetu za svoje korisnike. Već 1. ožujka 1995. vlada Republike Hrvatske godine svojom Uredbom osniva ustanovu CARNet. Godine 1996. jezgra CARNet mreže se nadograđuje uvođenjem ATM tehnologije koja omogućuje prijenos slike i zvuka u stvarnom vremenu. Usporedbe radi, 1992. godine Hrvatska je po uporabi interneta išla ukorak s ostalim zemljama Srednje i Istočne Europe, a 1996. godine je bila ispred svih zemalja EU⁹⁵. Tada je samo Velika Britanija upotrebljavala ATM tehnologiju. U siječnju 1997. godine putem CARNet-ove ATM jezgre realizirano je, po prvi put u Hrvatskoj, predavanje na daljinu između Rektorata Sveučilišta u Osijeku i Fakulteta elektrotehnike i računarstva.⁹⁶ Do kraja 90-ih internet je strahovito napredovao neometanim tokom, a Hrvatska je bila u stopu s razvijenim zemljama.

⁹³ Povijest CARNet-a, <http://webdimension-new.biz/internet-2/povijest-interneta/povijest-interneta-u-hrvatskoj> (8.travnja 2015.)

⁹⁴ Povijest CARNet-a, , http://www.carnet.hr/o_carnetu/o_nama/povijest_carneta (2.travnja 2015.).

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Povijest CARNet-a, http://www.carnet.hr/o_carnetu/o_nama/povijest_carneta (2.travnja 2015.).

7. ZAKLJUČAK

Danas se najveći dio svakodnevnog života odvija uz korištenje medija. Masovni mediji su se promijenili u velikoj mjeri od devetnaestog stoljeća pa do kraja prošlog stoljeća. Kako u svijetu, tako je i Hrvatska shvatila moć masovnih medija u promicanju svojih ideja i komuniciranja s javnošću. Prvenstveno, pratila je svjetske trendove te nastojala biti što bliža svijetu, no to nije uvijek moglo biti ostvarivo zbog političke situacije u zemlji. Hrvatska je kroz suvremenu povijest, a naravno i u prošlom stoljeću, bila pod tuđim zastavama, no uvijek je postojala želja i ideja za neovisnošću koja se naposljetku ostvarila. Tisak novina je već postojao skoro 500 godina te je bio izrazito aktivan, no masovni mediji, novijeg datuma kao što su radio, televizija i internet imali su krucijalnu ulogu u svakodnevnom političkom, društvenom i gospodarskom životu Hrvatske.

Ovim istraživanjem su djelomično potvrđene hipoteza i pomoćna hipoteza. Nastanak i razvoj masovnih medija u Hrvatskoj je bio donekle uvjetovan povijesnim događajima te uz političke prilike i neprilike koje su se događale u Hrvatskoj kroz 20. stoljeće (izlazak Hrvatske iz Austro-Ugarske monarhije, ulazak u monarhističku Jugoslaviju, stvaranje Nezavisne Države Hrvatske, stvaranje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Domovinski rat te Hrvatska kao neovisna i suverena republika). Hipoteza i podhipoteza su djelomično potvrđene jer je Internet nastao u Hrvatskoj tijekom Domovinskog rata za akademske ciljeve nevezano za ratnu situaciju u Hrvatskoj. CARNet je bio osnovan zbog organiziranja mreže koja će omogućiti komunikaciju svakom znanstvenom radniku ili studentu sa svim znanstvenim radnicima u Republici Hrvatskoj i cijelom svijetu.

Cilj istraživanja je realiziran. Uspješno je prikazana povijest masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću. Hipoteza i podhipoteza nisu potvrđene, ali prikaz povijesti masovnih medija u Hrvatskoj u 20. stoljeću je koncizan te se može iz priloženog vidjeti razvoj masovnih medija kroz određene periode.

Tisak novinarstva je imao najveće uspone i padove kroz prošlo stoljeće doživljavajući razne cenzure, ukidanja, modifikacije i sl. To je prvenstveno zbog mijenjanja političkih neprilika u kojima se Hrvatska našla. Prateći svjetske trendove, osnovana je i prva radijska kuća

koja se nije nikad bavila političkim sadržajima, osim u jednom trenutku pod prisilom kada je proglašena NDH. Vrlo brzo je postao medij modernog „štih“, sa svojim glazbenim i zabavnim sadržajem, ne uplićući se u politiku. Brzo su se osnovale i radijske postaje diljem Hrvatske jer je postojala želja za informiranjem i komunikacijom s javnošću. Desetljeće kasnije, točnije sredinom 50-ih, Hrvatska je imala prvo televizijsko emitiranje, a televizija uz Internet predstavlja najzastupljeniji medij. Emitiranje televizije je imalo probleme u Jugoslaviji, većinom zbog jezika koji nije odgovarao svim republikama u Jugoslaviji. No, to je bio samo jedan od problema, uz mnoge ostale društvenog i političkog karaktera, koji se ticao bivše države.

Internet, kao masovni mediji najnovijeg datuma, sadrži ostale medije i više informacija nego ostali mediji pojedinačno. Iako početkom 90-ih Internet još nije imao veliku ulogu, već je tada bilo sigurno da je najdostupniji, najbrži i najobuhvatniji.

POPIS LITERATURE

KNJIGE

- 1) Katunarić, D., *Carstvo medija*, zbornik tekstova, Litteris, Zagreb, 2012.
- 2) Malović, S., Maletić, F., Villović, G., Kurtić, N., *Masovno komuniciranje*, Golden marketing, Zagreb 2014
- 3) Matešić, E., *Kratke forme za dugo sjećanje*, Meandarmedia, Zagreb, 2001.
- 4) Matković, D., *Televizija – igračka našeg stoljeća*, AGM, Zagreb. 1995. stoljeća, Uriho, Zagreb, 2010.
- 5) Novak, B., *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- 6) Peruško, Z., *Uvod u medije*, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2011.
- 7) Zelenika, R., *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2000
- 8) Zgrabljic-Rotar, N., *Radio – Mit i informacija, dijalog i demokracija*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
- 9) Zgrabljic-Rotar, N., *Digitalno doba – masovni mediji i digitalna kultura*, Sveučilište u Zadru, 2011.

INTERNETSKE STRANICE

- 10) Povijest HRT-a, <http://www.hrt.hr/326/povijest/povijest-hrt-a-2> (10. ožujka 2015.)
- 11) Izumi i patenti, <http://www.unt-genius.hr/hr/izumi-i-patenti.html> (2. travnja 2015.)
- 12) Povijest CARNet-a, http://www.carnet.hr/o_carnetu/o_nama/povijest_carneta (2. travnja 2015.)
- 13) Zakon o medijima, <http://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima> (4. travnja, 2015.)
- 14) Adria Screen – Povijest tiska, www.adriascreen-tiskara.hr, (5. travnja 2015.)
- 15) Erdutski sporazum, www.snv.hr, (5. travnja 2015.)
- 16) Povijest CARNet-a, <http://webdimension-new.biz/internet-2/povijest-interneta/povijest-interneta-u-hrvatskoj> (8. travnja 2015.)
- 17) Domovinski rat, <http://www.domovinskirat.hr/> (8. travnja 2015.)
- 18) Što je konvergencija, http://www.ericsson.com/hr/etk/novine/kom0408/17_19.pdf (8. travnja 2015.)

SAŽETAK

Masovni mediji, odnosno skraćeno masmediji (*eng. mass media*) su mediji široke potrošnje i širokog doseg. Masovni mediji su postali najrasprostranjeniji način komunikacije institucija s javnošću, institucija s drugim institucijama te određena javnost s drugom javnošću.. Masovni mediji su ljudski pogled kroz prozor u svijet. Današnji svijet je nezamisliv bez medija koji pružaju bezbroj informacija na svakodnevnoj razini. Termin „masovni mediji“ se istovremeno rabi za komunikacijske oblike, kulturne formacije i institucije.

Završni rad se, pored uvoda i zaključka, sastoji od pet poglavlja. U prvom poglavlju se spominju mediji i masovne medije, karakteristike, pojavu masovnih medija u svijetu i u Hrvatskoj. Masovni mediji su navedeni kronološkim slijedom, od datum izuma odnosno datuma korištenja u Hrvatskoj.

. U drugom poglavlju se spominje povijest tiska u Hrvatskoj od 19. stoljeća, tijekom Narodnog preporoda koji je imao bitnu ulogu u hrvatskoj jeziku i novinarstvu, pa sve do novog tisućljeća. Zatim slijedi radio, osnivanje radio Zagreba te ostale lokalne radiofonije pa sve do Domovinskog rata te naposljetku u suverenoj republici Hrvatskoj. Slijedi televizija, njen izum i počeci za vrijeme Jugoslavije pa sve do osamostaljenja Hrvatske. Naposljetku, dolazi Internet kao najnoviji masovni medij koji je imao početak za vrijeme Domovinskog rata, njegov razvoj i inovacije pa sve do kraja prošlog stoljeća.

SUMMARY

Mass media are media of wide consumption and wide reach. The mass media have become the most widespread means of communication with the public institutions, institutions with other institutions and certain public with another public. Mass media are view through the window of the world. Today's world is unthinkable without the media that provides countless information on daily basis. Term mass media is simultaneously used for communication forms, cultural formations and institutions.

Final thesis consists, apart from the introduction and conclusion, of five chapters. Media, mass media, features, phenomena of mass media in world and in Croatia are mentioned in the first chapter. Mass media is listed in chronological order of the date of the invention or the date of usage in Croatia.

The second chapter follows the history of press in Croatia from the 19th century, during national revival that had an important role in the keeping of Croatian language and journalism till the beginning of new millennium. Next chapter is about radio, the establishment of radio Zagreb and other local radiophonics until Homeland war and independent republic of Croatia. Third chapter is television, its invention and the beginnings of television in Croatia whilst in Yugoslavia then later as an independent republic of Croatia. Finally, the latest mass media is Internet. Internet had its beginning in Croatia during the Homeland war. The chapter describes its development and innovation until the end of the last century.

Anita Baras

Master of education in English and Italian language and literature